

Araştırma Makalesi • Research Article

Bruns'ın Hermeneutiğinde Sokrates

Socrates in Bruns' Hermeneutics

Deniz Soysal^{a,*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, 32260, Isparta/Türkiye.
ORCID: 0000-0003-0923-7410

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 02 Ocak 2019

Düzeltilme tarihi: 08 Şubat 2019

Kabul tarihi: 19 Şubat 2019

Anahtar Kelimeler:

Sokrates

Hakikat

Retorik

Hermeneutik

Anlama

ARTICLE INFO

Article history:

Received 02 January 2019

Received in revised form 08 February 2019

Accepted 19 February 2019

Keywords:

Socrates

Truth

Rhetoric

Hermeneutics

Understanding

ÖZ

Sokrates'in hayatı hakikati söylemenin ne demek olduğuna ilişkin önemli bir ders barındırır. Gerald L. Bruns *Hermeneutics Ancient and Modern* adlı yapıtında bu konuda önemli bir hermeneutik yorum sunmaktadır. Bruns'ın yorumu hem hermeneutiğin Antik Yunan'daki kökleri açısından hem de Sokrates'in çok farklı bir bakış açısıyla değerlendirmesi açısından eşsiz bir yorumdur. Bu makalede öncelikle Bruns'ın Sokrates'i Antik Yunan felsefesinde konumlandığı yeri incelenmiş, sonrasında *Savunma*'da sunulan kısa otobiyografiye getirdiği hermeneutik yorum incelenmiştir. Buna göre hakikati anlamak ve onu ifade etmek bir eylem, bir hareket, bir girişim ve bütün olarak bir ifşa sürecidir.

ABSTRACT

Life of Socrates contains an important lesson about what it means to tell the truth. In this respect Gerald L. Bruns presents an important hermeneutic interpretation in his book *Hermeneutics Ancient and Modern*. Bruns' interpretation is unique with respect to both the roots of hermenutics in Ancient Greece and its evaluation of Socrates in a very different perspective. In this article first, the place where Bruns locates Socrates is reviewed, then his hermeneutic interpretation of Socrates' autobiography presented in *Apology* is investigated. Accordingly understanding and expressing truth is a process of action, movement, endeavor and, as a whole, disclosure.

1. Giriş

Sokrates'in bize verdiği ders genellikle erdem ya da hakikat adına ölümü bile göze almak etrafında tartışılır. Fakat hakikatin ne olduğundan daha çok hakikati söylemenin ne demek olduğuna ilişkin anlaşılması daha zor; ama sonuçları daha önemli başka bir ders barındırır Sokrates'in hayatı. Bu makalede merkezi olarak incelenecek metin Gerald L. Bruns'ın *Hermeneutics Ancient and Modern* adlı kitabının

ilk bölümünün “Sokrates'in Söyleminde Hakikat ve Güç” [“Truth and Power in the Discourse of Socrates”] adlı ilk kısmıdır. Bruns'ın yorumu hem hermeneutiğin Antik Yunan'daki kökleri açısından hem de Sokrates'in çok farklı bir bakış açısıyla incelenmesi açısından eşsiz ve önemli bir yorumdur.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta: denizsoysal@sdu.edu.tr

İnsani ya da toplumsal dünyada hakikatin muğlaklığı onun yalnızca bulunmasını değil ifade edilmesini de zorlaştırır. Neyin doğru neyin eğri, neyin siyah neyin beyaz olduğunu basitçe ortaya koymanın olanaksızlığı; insanların dünyasında bilginin, doğruluğun ya da hakikatin anlamını başka bir şekilde ele almamızı zorunlu kılar. Bruns'ın ileride irdeleyeceğim yorumuna göre insani dünyada hakikati söylemek sözel bir ifade etkinliğini kapsamakla birlikte ondan çok daha fazlasını içerir. Hakikati anlamak ve onu ifade etmek bir eylem, bir hareket, bir girişim ve bütün olarak bir ifşa sürecidir. Bu makalede çağdaş hermeneutiğin de temel ilkelerinden biri olan "hakikat ifşadır" düşüncesinin Sokrates örneğinde nasıl canlandığı gösterilmeye çalışılacaktır.

2. Sokrates'in Antik Felsefedeki Yeri

Brunns, öncelikle Sokrates'in Antik Yunan felsefe geleneğindeki yerini ortaya koymaya çalışır. Ancak bunun için öncelikle Antik Yunan felsefesine genel bir bakış atmak gerekmektedir. Yani Antik Yunan felsefesine ilişkin kavrayışımız, Sokrates'e ilişkin kavrayışımızı da belirleyecektir. Bruns'a göre Sokrates'e kadar Antik Yunan felsefesinde hakikate ilişkin iki temel tavır geliştirilmiştir. Bunlar Parmenides ve Gorgias'da net olarak görülebilecek kadar büyük oranda birbirine karşıt tavrılardır.

Esasında bu karşıt tavırların ortaya çıkışı daha temel bir keşiften kaynaklanmaktadır. Bu keşif Herakleitos'un şu ünlü cümlesinde dile getirilmiştir: "Doğa gizlenmeyi sever." (aktaran: Bruns, 21) Burada Doğa olarak çevrilmiş olan terim "*Phûsis*"tir. Doğa olarak çevrilmesi anlamının büyük kısmının kaybolmasına neden olur. Sözcüğün anlamına bu nedenle biraz daha eğilmemiz gerekmektedir. *Phûsis* "doğa, bir kişinin veya bir şeyin doğuştan ve asli niteliği, özelliği veya yapısı" anlamına gelmektedir; ama aynı zamanda "*lógos* olarak bilinen ve daha sonraları *philosophia* olarak bilinen metodolojik yaklaşımı kullanan araştırmanın genel konusu *phusis* idi. Hem Platon'un hem Aristoteles'in anlayışı bu şekildeydi ki her ikisi de ilk filozofları *phûsikoi*, yani *phûsis* ile ilgilenenler diye adlandırır." (Peters, 298-300) O halde filozofların neyin peşinde olduklarını ve ne ile ilgilendikleri sorusunu soralım. Açık ki filozoflar hakikati aramaktadırlar. Doğanın aynı zamanda hakikat olarak kabul edilmesi Antik felsefenin özelliklerindedir. Antik Yunan felsefesinde doğaya büyük bir önem verilirdi; öğrenilecek tek hakikattir doğa, insan dahil tüm hakikatleri kapsayan en önemli hakikat olarak görüldüğünden doğaya hem üstünlük hem de kutsallık atfedilirdi. Ancak insanın doğayla ilişkisi yüzyıllar içerisinde değişti, bilimsel keşifler sonrasında insanın hem doğaya hem kendine bakışında büyük dönüşümler oldu. Ama bu felsefenin araştırmasına engel olmak şöyle dursun, onu daha da kamçılıdı. Eğer *phûsis* felsefi araştırmanın ana konusu ise *phûsis* araştırması halen devam ediyor demektir. O halde konumuzun anlaşılabilirliği açısından *phûsisi* hakikat olarak anlamamızda bir sakınca yoktur.

Peki Herakleitos "gizlenmeyi sever" derken ne demek istiyor? Elbette Herakleitos'un her fragmanı uzun uzadıya sayfalarca çözülemeye açıktır, bu da bu makalenin kapsamını aşar. Yine de bu cümlenin ne demek olduğu üzerine eğilmemiz gerekmektedir.

Hakikatin ne olduğunu öğrenmek istiyorum diyen bir insan düşünelim. Bir çaba harcaması gerekli midir? Gözlerini açıp etrafına bakması, ne görüyor ne duyuyorsa onu hakikat olarak kabul etmesi yanlış mı olur? Felsefeyle uğraşsa da uğraşmasa da yetişkin insanlar hakikatin gözler önünde olandan ibaret olmadığını, gördüklerimizin her zaman görmediğimiz başka bir yüzü olduğunu, duyularımıza her zaman güvenemeyeceğimizin, insanların farklı bakış açıları olduğunu ve bu bakış açılarının etrafımızı ve dünyayı algılayışımızı etkilediğinin biraz da olsa farkındadır. Bu Antik Yunan felsefesinin görünüş ve gerçeklik arasında yaptığı ünlü ayırmadır aslında. Görünüşle gerçeklik ya da algılayışımızla hakikat tam olarak birbiriyle örtüşmez. Sıradan insan bu farkı çok dert etmeyebilir ama hakikati arama iddiasında bulunan kişi bu ayırmanın üstüne gitmek zorunda kalır. O halde, görünüşte, duyularımızın önünde hazır bir şekilde bulamadığımız, bulmak için, ne olduğunu öğrenmek için çaba harcamamız gereken şey *phûsis*dir. *Phûsis*in gizlenmişliği ya da gizlenmeyi sevmesi metaforunu bu açıdan anlayabiliriz. Peki, göz önünde olmayan bu hakikati bulmak için ne tür bir çaba harcamalıyız? Duyularım oldukları halleriyle bana yardımcı olamayacaklarına göre, hakikati aramak için elimdeki tek yol akıldır. Ancak aklımı kullanarak görünenin ötesinde olanı ya da saklı olanı kavrama konusunda yol alabilirim. Aklın felsefenin merkezinde olmasının nedeni budur.

Hakikatin gizlenmişliğinin onun ifade edilmesine de yansımaları kaçınılmazdır. Bir hakikat bulduğumu varsayalım, bunu nasıl ifade edeceğim? Deneyime, duyulara uyumlu bir dille gizlenmiş olanı ifade edecek cümleleri ve terimleri nereden bulacağım? Bu ifade sorunuyla birlikte Sokrates öncesi felsefede hakikate ilişkin iki ana akım belirleyebileceğimizi söylüyor Bruns. Bu iki farklı yaklaşım Parmenides ve Gorgias'ın düşüncelerinde somutlaşır.

Parmenides sürekli deneyimlediğimiz değişimin bir yanılsamadan başka bir şey olmadığını, varlığın bir ve değişmez olduğunu iddia etmişti. Bunun en önemli sonucu aslında konuşacak fazla bir şey olmadığı gerçeğidir. Yani eğer değişen şeyler hakkında konuşuyorsak yanılsamalar hakkında konuşuyoruzdur. Bu da zamanımızı, enerjimizi ve aklımızı boş yere yormaktan ya da oyalamaktan başka bir şey değildir. O yüzden eğer ifade edecek bir hakikat biliyorsak onu söylemeli, bilmediğimiz şeyler hakkında susmalıyız. İnsanlar ise bilmedikleri şeyler ve özellikle yanılsamalar üzerine konuşup dururlar. Burada Bruns, Parmenides'in değerini ve anlamını halen koruyan bir öğüt verdiğini vurgular: "filozofun sessizlik öğütü." (Bruns, 22) Yalnızca bildiğin şeyler hakkında konuş, bunun dışındaki her şey için sessiz kalmayı öğren.

Gorgias ise gerek gizlenmiş bir hakikatin varlığı gerekse onun bilinebilirliğiyle ilgili ciddi sorunlar olduğunu düşünüyordu. Bu sorunlar onun hakikati ve varlığı reddetmesiyle sonuçlandı. "Bu, kulağa Parmenides'in bir parodisi gibi gelir," diyor Bruns, "*Phûsis* gizlenmeyi sevmekle kalmaz, var da *değildir*; ama olsaydı bile onu sözcüklere dökmek diye bir şey olamaz, en azından başkalarına anlam ifade edecek bir şekilde yapılamaz bu." (Bruns, 23) Durum buysa tüm dengeler değişir. Parmenides'in felsefesinde dil kendi başına hiçbir güce sahip değildir, hatta hakikati söyleme işlevini gerçekleştirdiği nadir zamanlar dışında zararlıdır. Bu yüzden mecbur

kalınmadığı sürece uzak durulması gereken bir şeydir. Halbuki Gorgias'ta

...şeylerin karar verilemezliği dili zayıflatmaktan çok güçlendirir, onu var olan en güçlü şey haline getirir. Gorgias'ın kuralı kabaca şöyle ilerler: aynı ile aynı olmayan arasındaki farkı söyleyemediğimiz durumlarda, şeyleri ellerinize almalı ve söylem aracılığıyla neyin var olup neyin olmadığını, onu istediğiniz gibi ya da çıkarlarınıza göre yorumlayarak, ortaya koymalısınız, çünkü bunu belirleyecek başka hiçbir şey yoktur (Bruns, 23).

O halde Parmenides'in aksine Gorgias konuşmamızı öğütler; çünkü eğer hakikatin kendini göstermesini beklersek bu hiçbir zaman olmayacaktır. Kendini gösterecek tek hakikat; güçlü söylem tarafından belirlenmiş olan şey olacaktır. Bunun anlamı insani dünyada ikna edenin kazandığı, söylemi güçlü olanın söylemi güçsüz olanlara istedikleri hakikati dayattığı ya da gerçekliği belirlediği olgusudur. Burada söz konusu olan salt dil üzerinden oynanan bir oyun meselesi değildir. Söylem [*discourse*]; içeriği, biçimi, etkileyciliği, tavrı ve tarzı içeren geniş bir kavramdır. Üstelik ikna etmek kolay bir iş de değildir; etkili bir söylem ortaya koymak zeka, yaratıcılık, çaba ve yetenek gerektirir.

Antik Yunan felsefesinin ünlü filozof/sofist ayrımıyla karşı karşıyaymış gibi görünüyor. Ancak Bruns bu ayrımın temelini söylemlerinde bulur. Burada iki farklı söylem vardır. Birincisi "hakikatin söylemi"dir [*discourse of truth*], en önemli örneği Parmenides'tir, çok konuşmayı kötüler, dili güçsüz bulur, iknadan etkileycilikten uzak durur; çünkü hakikatin ne dile ne de iknaya ihtiyacı olmadığını savunur. İkincisi "gücün söylemi"dir [*discourse of power*], en önemli örneği Gorgias'tır, ikna yeteneğinin, etkileyciliğin, dili iyi kullanmanın önemini vurgular (Bruns, 23). Genellikle birinci yol felsefe ikinci yol retorik olarak kabul edilir ama felsefe ile retorik arasındaki ilişki ya da bunların birbirlerini dışlayıp dışlamadığı tartışmalı bir konudur. Ancak bu konunun bizim için önemi, Bruns'ın bu ayrımı Sokrates'i anlamak için merkezi konuma koymuş olmasıdır.

3. Sokrates'in hakikati

Sokrates'e yöneltilen sofist olduğu suçlaması iyi bilinir ve felsefe tarihinde bu suçlamanın haksız olduğu konusunda genel bir görüş birliği vardır. Ancak Bruns sofistizm geleneğinin Sokrates'i anlama konusunda en az felsefe geleneği kadar önemli olduğunu savunur; çünkü ona göre Sokrates'i anlamanın esas zorluğu kendisinin ne olup ne olmadığını, neyi savunup neyi savunmadığını belli etmemesinde yatar.

Sokrates'in nasıl anlaşılması gerektiği sorusunu—onun kendi kendini-anlaması sorusu da dâhil—Parmenides ile Gorgias arasındaki ya da filozofun sessizlik öğüdü ile retorikçinin konuşma öğüdü arasındaki ya da hakikatin söylemi ile gücün söylemi arasındaki karşıtlık içerisine yerleştirmek istiyorum. Bu çerçevede Sokrates'in belirsizliğine [*ambiguity*] tam olarak uyar ki Sokrates'i en sonunda (onun *Sempozium*'daki konuşmasındaki önerisini izleyerek) yorumcuların tanrısı ve mekik dokuyan filozof, Hermes olarak, yani Bir ile belirsiz İki arasında sürekli bir ileri bir geri giden diyalektikçi olarak tasvir edeceğim (Bruns, 23).

Burada söylenenleri anlamak için yanıtlamamız gereken pek çok soru vardır: Sokrates çok mu konuşur az mı? Sokrates gerçekten savunma yapmış mıdır? Sokrates eğer bir retorikçi, bir sofist ise neden yaptığı savunma ile jüriyi suçsuz olduğuna ikna edememiştir? Eğer o bir filozofsa, Parmenides'in geleneğine bağlıysa, yaptığı savunma fazlasıyla uzun değil midir? Sokrates'in savunması her ne kadar sonucu değiştirmediyse de etkileyici ve güzel bir söylev midir? Eğer öyle değilse neden üstünden iki bin yıl geçmiş olmasına rağmen bu savunmayı okuyan insanlar etkileniyor ve büyük oranda Sokrates'in suçsuz olduğuna ikna oluyorlar? Eğer Sokrates isteseydi kendisini ölüm cezasından kurtaracak şeyler söyleyemez miydi? Yoksa bunu istediği halde başaramadı mı? Ya da esas istediği bu cezayı almak mıydı ve dolayısıyla tam istediği şeyi başardı mı? Bu sorular ve benzerleri tam Sokrates'in belirsizliğine uygun olarak iki ayrı yanıt kümesi oluşturmuştur: Bir tarafta "yargılanmasında Sokrates'in sessiz kalmayı seçtiği"ni savunanlar varken, diğer tarafta "Sokrates'in esas öncüsünün Gorgias olduğunu" savunanlar olmuştur (Bruns, 23).

Bu tartışmada Alkibiades'in *Şölen*'deki konuşmasına sıklıkla gönderme yapılır çünkü Sokrates hakkındaki bu konuşma bizi Sokrates'in gücünü düşünmeye iter. Alkibiades, Sokrates'in kendisini sanki görünmez zincirlerle kendine bağladığını, istese de onun etkisinden kurtulamadığını, yanından ayrılmak istemediğini söylediğinde bunu Sokrates'in hangi özelliğine bağlayacağız? Fiziksel özelliği olamaz, çünkü Sokrates'in çirkinliği iyi bilinir. Parası olamaz, çünkü Sokrates'in hiçbir zaman çok parası olmamıştır. Mevki ya da makamı olamaz, çünkü uzun süreli hiçbir makamda bulunmamıştır. Geriye sadece Sokrates'in sözleri, tavrı, söyleyiş biçimi, yani söylemi kalıyor.

Ben, Sokrates'i övmek için dostlarım, bazı benzetmelere başvuracağım. Şaka ettiğimi sanacak Sokrates. Ama bu benzetmeleri şaka için değil, doğruyu göstermek için kullanacağım. İlkın, bu adamı Silen heykellerine benzeteceğim. Hani, şu heykel dükkânlarında görülen düdüklü, kavallı Silenlere. Bu silenler ortadan ikiye bölünür ve içlerinden küçük küçük tanrı heykelleri çıkar. Onu Satyr Marsyas'a da benzetebilirim. Görünüş bakımından bu Silenlerin tıpkısının, Sokrates. Yalan mı? Daha başka benzerlikler de var aramızda, söyleyeyim bak. Bir defa, her şeyle saygısızca alay edersen; doğru değil mi? Değil dersen, tanıklar getiririm. Kaval çalmasını bilmez misin? Öyle bir bilirsin ki, Marsyas hiç kalır yanında. Çünkü o, nihayet kamışlardan nefes kuvvetiyle çıkardığı seslerle büyülüyordu insanları. Hoş, bugünkü kavalcıların yaptığı başka bir şey değil. Olympos bile Marsyas'tan öğrendiği havaları çalar. Bu havalalar ister iyi çalınsın, ister kötü, tanrıdan gelme oldukları için, insanları büyüler, sırlara ve tanrılara ermek isteyenleri meydana çıkarır. Seni Marsyas'tan tek ayıran şey, çalgısız, kavalsız, aynı şeyi sadece sözlerle yapmandır. Bir başkası konuşsun, istediği kadar da usta bir sözcü olsun, ne söylese hiçbirimizi hemen de hiç ilgilendirmez. Ama sen konuştun mu, ya da senin sözlerin, kötü bir sözcüden de olsa, dinledik mi, kadın, erkek, çoluk çocuk duraklar, kulak kesilir, kendimizden geçeriz (Eflatun, 1995: 73-74).

Bu üstüne çok şey yazılmış ünlü pasajın bizim için önemi Sokrates'in konuşmasının büyüleyici etkisini

belgelemesidir. Söylemin etkileyiciliğini öne süren bu ifadeler Sokrates'i Gorgias'a yaklaştırır. Ancak Silen heykelleriyle yapılan benzetmede bu söylemin içinde tanrısal bir şeyler sakladığı da söylenir. Sokrates'in sözlerinin gücü salt bir söz gücü, salt bir hitabet övgüsü değildir. Sokrates'in söylemi insanların ilgisini çeker. Sokrates bilmecesinin en önemli noktası budur. Sokrates etkileyicidir, Atinalı düşmanlarını en fazla rahatsız eden şey bu etkileyici güçtür. Bu gücü Pazar yerinde ayaküstü sohbetlerinde ya da katıldığı davetler dışında kullanmamasına rağmen, yani insanlar üstünde resmi ve yasal hiçbir gücü olmamasına rağmen büyük rahatsızlık yaratmıştır.

Alkibiades'in yaptığı konuşma bizi Sokrates'in nasıl bir insan olduğuna ilişkin bilmeyeceye geri götürür. Çünkü biz Alkibiades'in konuşmasını Platon'un yazdığı diyalogdan öğreniyoruz. Sokrates'e ulaşmaya ne kadar uğraşsak uğraşalım tanıklıklara ve Sokrates'ten başka insanların onun hakkında yazdığı yapıtlardan daha öteye gidemiyoruz. Bu sorun Sokrates literatüründe önemli bir yer kaplar. Robin Waterfield şöyle yazar:

Sokrates'in hayatına ilişkin tanıklarımızın ve tek başına ya da birbiriyle ilişkili olarak yapıtlarının hiçbirine güvenebilmemizin hiçbir yolu yoktur. Araştırmanın bu noktasına ulaşan diğerleri umutsuzluk içinde vazgeçtiler. Maier sorunu çözülemeyen olarak tanımladı; Joel yerinde olarak, Sokrates'in hiçbir şey bilmediğini kabul etmesinin doğru bir şekilde Sokrates sorununun uygulanabileceğini belirtti. De Maghalães-Vilhena tarihsel Sokrates'i keşfetmeyi umut edemeyiz, yalnızca onun hakkında yazanların *sokratesçiliğini* çalışabiliriz sonucuna vardı. Gigon, Sokrates hakkında güvenli bir şekilde bilebileceğimiz tek şeyin birkaç tarihsel olgu olduğu sonucuna vardı; dediğine göre daha fazlasını bilmeye çalışmak zaman kaybıydı. Prior (bir şekilde Maier gibi) bilebileceğimiz tek şeyin, onun hakkında yazanlar üzerinde Sokrates'in kişiliğinin yaptığı etki olduğuna ve onun felsefi görüşleri hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimize inanır (Waterfield, 13-14).¹

O halde burada tarihsel Sokrates'in peşinde olmadığımızı vurgulamak istiyorum, bu bambaşka bir çalışmanın konusu olurdu. Sokrates'in bu anlamda bilinmezliğinin farkında olmakla birlikte, Bruns, Platon'un kurmuş olduğu bağlamda Sokrates'ten çok değerli bir dersin çıkarılabileceğini düşünmektedir. Alkibiades'in *Şölen*'deki konuşması Sokrates'i değerlendirme açısından önemlidir; çünkü bu konuşmanın konusu, aşk, sevgi, adalet ya da doğruluk gibi kavramlar değil, bizzat Sokrates'tir. Bunun yanına koyabileceğimiz, yine konunun yalnızca ve yalnızca Sokrates olduğu yegâne metin *Savunma*'dır. Bu kez Platon'un aracılığıyla Sokrates'i kendisinden dinlediğimiz bir yapıt vardır elimizde.

Sokrates'in başlangıç noktası önemlidir: “güzel konuşma yeteneği[ne]” (Platon, 2009: 29) sahip olmadığını ya da “zeki bir konuşmacı”² (Plato, 2005: 69) olmadığını göstereceğini, gelişigüzel konuştuğunu, sözcükleri ve cümleleri güzel bir düzene sokmak için hazırlanmadığını,

bunun da kendisinin zeki konuşmacılardan farkı olduğunu söyler. Böylece Sokrates konuşmasının ilk bölümünü tamamen kendisini retorikten, sözcüklerin gücünü kullanan bir insandan uzak bir yerde konumlandırmaya ayırmıştır. Aklına geldiği gibi, gelişigüzel konuştuğuna yaptığı vurgu önemlidir. Burada bahsedilen hakikatin insanla, insani dünyayla ya da toplumla ilgili hakikatler olduğunu hatırlayalım. Bir insanın, bir toplumun, bir tarihsel dönemin ya da bir yapıtın hakikati söz konusu olduğunda “*Phüsis* gizlenmeyi sever.” İnsanı anlamayı içeren her konuda konuşurken ben, çıkarlarım, isteklerim, korkularım, kaygılarım ya da umutlarım için içinde olursa hakikati görmem, anlamam ya da bilmem olanaksızlaşır. Yani “ben” hakikatin önüne geçerim ve böylece kendini göstermesine engel olurum. Dolayısıyla Sokrates'in gelişigüzel konuştuğuna ilişkin ifadesi basit bir dobra olma ya da içi dışı bir olma şeklinde yorumlanmamalıdır. O daha çok konunun kendisi olmadığını ima etmekte, hakikatin olduğu gibi açığa çıkabilmesi için etkileyicilik, ikna edicilik, başarı gibi tüm kaygılardan, yani kendi egosundan, uzak olabildiğini göstermektedir. İnsan, ancak hakikatin kendisini ele geçirmesine izin verebilecek kadar kendi beninden vazgeçebiliyorsa onu ifade edebilir. Ayrıca hakikat tarafından ele geçirilmeye hazır olan kişi onun tarafından dönüştürülme olanağını da yakalar. Sokrates'in doğruyu bilen kişinin yanlışı seçmeyeceği düşüncesi de burada anlam kazanır. Hakikatin bilgisi önermeleri zihne doldurma, bir ansiklopedinin bilgileri depolaması gibi bir şey değildir.

Hakikat hazırlanmış bir konuşma biçiminde gelmez. O sadece “ortaya çıkar” [*comes out*], sanki kendi başına (ya da kendi gücüyle), sanki insan onu tasarlayarak ya da kasıtlı bir şekilde değil yalnızca onun tarafından ele geçirildiğinde dile getirebilir ki Sokrates konuştuğunda sık sık kendisini bu şekilde betimler, yani, kendi başına ya da kendi adına, kendi sesiyle ya da kendi otoritesiyle konuşmayan birisi olarak (Bruns, 26).

Böylece Sokrates kendisini Parmenides'e ya da hakikatin söylemine daha da yaklaştırır. Ancak bu girişin bir savunma oluşturmadığı açıktır. Sokrates'in bu noktada savunmasını nasıl sürdüreceğini düşünmeye yönelmemiz gerekir. Elimizde Platon'un metninin devamı var ancak bir süreliğine olmadığını düşünmek ve kendimizi Sokrates'in yerine koymak bazı soruları daha açık görmemizi sağlayabilir. Söz konusu suçlamalara nasıl yanıt veririz? Hakikat her ne ise nasıl söylenir? Ölüm cezasıyla yargılanırken ve davayı izlemek için mahkemeyi doldurmuş Atina halkının karşısında insan kendi hakikatini, nasıl biri olduğunu, neyi yapıp neyi yapmadığını nasıl ifade edebilir? Söylenecek ne vardır?

Yaygın olarak kullanılan ve 20. yüzyılda analitik felsefede mütakabiliyet doğruluk kuramı (*correspondence theory of truth*) olarak adlandırılan anlayışa göre doğruluk, önerme ile olgunun örtüşmesinden oluşur: “Mütakabiliyet kuramının temel düşüncesine göre inandığımız ya da söylediğimiz şey, ancak şeylerin gerçekten oldukları haline – olgulara – karşılık geliyorsa, doğrudur.” (Glanzberg 2018) Ama insanla ilgili hakikatler söz konusu olduğu zaman böyle bir doğruluk kuramı hiçbir açıklama sunmaz bize. Hele ki Sokrates'e

¹ Bu paragrafta atf yapılan isimlere verilen referanslar için metnin kendisine bakınız.

² Bruns'ın kullandığı çeviride “clever speaker” olarak kullanılmıştır, *Hermeneutics Ancient and Modern*, s. 23. Ben de Bruns'un kullandığı çevirinin 2005 baskısına atıfta bulunacağım.

yöneltilen suçlamalar düşünüldüğünde bu daha açık ortaya çıkar. Şehrin tanrılarını tanımama suçlamasını ele alalım. Sokrates zaten hiçbir zaman kendinin şu ya da bu fikirde olduğunu söyleyen birisi değildir. Hatta neyi savunduğunun belli olmamasıyla ünlüdür, diyaloglarda bir türlü Sokrates'in ne düşündüğünü, onun kendisinin de kabul ediyor olduğu şeyin ne olduğunu yakalayamayız; çünkü o buna izin vermeyecek bir şekilde konuşur. Ya soru sorar, ya başkasının ağzından anlatır. O yüzden “asla doğrudan konuşmayan adam” olarak Sokrates'in mahkemede ne söylemesi beklenebilir ki? (Bruns, 27) Suçlamaların karşılığında Sokrates'in ortaya koyacağı bir dizi olgu yoktur. Savunmanın girişinde bile Sokrates o ana değil geleceğe ilişkin konuşur, yani insanları kandırabilecek “zeki bir konuşmacı” olmadığını savunmasını sürdürürken, zaman içinde, göstereceğini söyler. Yani kendini açığa çıkaracak, her zaman nasıl konuşuyorsa öyle konuşacak, böylece insanlar onun önceden hazırlanmış, hünerli bir dille konuşmayan biri olduğunu göreceklendir, en azından Sokrates bunu iddia etmiştir. Benzer bir yorumu John Sallis de vurgular: “*Savunma*'da ‘Sokrates kimdir?’ sorusu yalnızca Sokrates'in ne söylediğiyle değil, onu söyleme biçimiyle, onun ne yaptığıyla da yanıtlanır. Sokrates'in konuşması, yalnızca sözle değil, eylemle de—yalnızca *logos* ile değil *ergon* ile de—yapılan bir savunmadır.” (Sallis: 26) Sokrates her suçlamaya cevap verirken kendini sergilemek zorundadır, kimse o olmak, Sokrates olmak, daha doğrusu olduğu şeyi korumak gibi zor bir sınav vermek zorundadır. Bruns bunun hiç de kolay bir şey olmadığını şöyle ifade eder:

Adil konuşmak, tam da Sokratik adabı korumak anlamına gelir ve bu yalnızca Sokrates hakkında değil, aynı zamanda Sokrates (pazar yerinin Sokrates'i) olarak doğru bir şekilde konuşmak anlamına gelir. Hakikati söylemek demek ki yalnızca olgulara karşıt olan hiçbir şey söylememek değildir (görebileceğimiz gibi olgular şu ya da bu şekilde kabul edilebilirler). Hakikati söylemek, daha ziyade, hakikat sözcüklere kayıtsız olmasına rağmen, karmaşık bir retorik ve etik girişimdir. Hakikati anlatmak için Sokrates'in kendisini sergilemesi gerekir; yani, Sokrates'in Sokrates'i parlamalı ya da kendisini açığa vurmalıdır... Bir sözcükler gösterisi yerine, Sokrates bir karakter—bir *ego* değil, ama, antik dönemde etik farklılık anlamına gelen bir *ethos*—sergilemelidir: adil adamı, örneğin ya da bilge adamı ya da o kadar bilge olmayan adamı ya da *eirou* (hiçbir zaman düz konuşmayan adamı) (Bruns, 27).

Peki insan karakterini ya da *ethosunu* nasıl sergileyebilir? Yaşamı boyunca pek çok kötülük yapmış ve bu kötülükleriyle tanınan bir insan en sonunda aslında ben iyi biriyim diyebilir mi ya da dese bile bunun bir anlamı olur mu? Buna kimsenin inanması beklenmeyeceği gibi, kişi gerçekten bunu kastediyorsa, yani sayısız kötülüklerine rağmen iyi olduğunu düşünüyorsa kendine de doğruyu söyleyemiyor demektir. O halde insan hakkında hakikatin ne olduğunu öğrenmenin tek yolu kişinin yaşam öyküsüne bakmaktır ve bu yalnızca başkaları için değil; hakikatini öğrenmek isteyen kişinin kendisi için de geçerlidir:

İnsan kendisinin eylemlerinde ve bu eylemlerin meydana getirdiği öykülerde ortaya çıkar ve bu görünümde ortaya çıkan kişi olmak dışında gerçek olarak—gerçekten *orada* olarak—görülemez. Kişinin gerçekliği—kişinin *phūsisi*, eğer ona

karşılık gelecek sözcük buysa—eylem ve öyküden ayrı ya da gizli değildir; eylem ve öykü, kahramanın var olmasının yoludur (Bruns, 27-28).

Bruns'un bu belirlemelerini göz önüne alırsak, *Savunma*'nın bir tür otobiyografi içermesinin nedeni de anlaşılır: kişinin hakikatinin ortaya çıkmasının başka bir yolu yoktur. Felsefe tarihinin en tanınan bu otobiyografik öyküsüne göre Khairephon, Delphoi tapınağının kâhinine gider. Neden böyle bir şey yaptığını bilmiyoruz ama kâhine Sokrates'ten daha bilge biri olup olmadığını sorar. Kâhin, Delphoi tanrısının yanıtını Khairepon'a iletir: “daha bilge biri yok.” (Plato, 2005: 81) Khairepon bunu Sokrates'e anlatır, bunun üzerine Sokrates kendisinden daha bilge bir insan bulma umuduyla bilge olduğu düşünülen ya da söylenen insanlara gider ve onların bilge olup olmadıklarını anlamaya çalışır. Sonuçta kendisinden daha bilge hiç kimseyi bulamaz, araştırmasına da devam etmektedir ama kendisine dava açılır ve en sonunda kendini mahkemede bulur.

Bruns bu öyküde ciddi bir gariplik, bir anlaşılmazlık olduğunu iddia ediyor. Bu da Sokrates'in, kehaneti ya da Delphoi tanrısının sözünü duyduktan sonra yaptıklarıdır. Tanrı'nın yalan söyleyemeyeceğini düşündüğünü söylemesine rağmen, neden bu sözün doğruluğunu araştırma işine giriyor? Bruns, *Savunma* boyunca Sokrates'in bu soruya getirdiği açıklamaları tek bir başlık altında toplayabileceğimizi söylüyor. Örneğin bu açıklamalardan bir tanesi şöyledir:

Bu yüzden ben şimdi bile tanrının buyruğu doğrultusunda [*kata ton theon*] dolaşılıyor ve arıyor ve bilge olduğunu düşündüğüm, yurtaş ya da yabancı olması fark etmeksizin her kim olursa soruşturuyorum; ve bu insan bana bilge görünmediği zaman tanrıya yardım ediyor ve o insanın bilge olmadığını gösteriyorum. Ve bu uğraş yüzünden devletin ya da bizzat kendimin söz etmeye değer hiçbir işine katılacak boş zamanım olmuyor, hâlbuki Tanrı'ya bu hizmetim nedeniyle büyük yoksulluk içindeyim (Plato, 2005: 89).

Biraz sonrasında “tanrı bana... hayatımı felsefeyle geçirme... görevi verdi,” (Plato, 2005: 107) ve “tanrı bana bunu yapmamı emrediyor” (Plato, 2005: 109) ifadelerini kullanıyor. Haklı olarak şunu sormamız gerekiyor Delphoi tanrısı, Sokrates'e herhangi emir vermiş midir, ondan herhangi bir hizmet istemiş midir? İşte Sokrates uzmanlarının “*kata ton theon*” sorunu olarak adlandırdıkları şey budur, Sokrates *kata ton theon* yani tanrının isteği, emri ya da buyruğu doğrultusunda insanları sorguladığını söylerken ne demek istemiştir? Bruns bu soruna iki farklı bakış açısı ile yaklaşabileceğimizi söyler: analitik ile hermeneutik. “Saf bir analitik bakış açısından,” diyor Bruns, “pek çok nesilden uzmanın belirttiği gibi, bunların hepsi tamamıyla saçmalaktır.” (Bruns, 40) Çünkü kahinin aktarımında hiçbir emir, buyruk ya da istek bulamayız. Bu “daha bilge biri yok” yanıtının içinden ‘git insanları sorgula, bana yardım et, söylediğimin doğruluğunu göster, yaşamını felsefe yaparak geçir’ vb. şeyler çıkabilmesinin, analitik açıdan, hiçbir yolu yoktur.

Hermeneutik açıdan ise sözler, kehanetler, kanunlar, kutsal metinler, “toplumsal söylemin” parçası olan tüm metinler anlama adı verilen özel bir bilme türüne ihtiyaç duyarlar. Hermeneutikçiler için metinler içlerinde değerli mücevherler bulunan kapalı kutulara ya da içinde yapılacakların maddeler

halinde yazılı olduğu kullanıcı talimatlarına benzemez. Metnin anlaşılması için okuyucunun metni sorgulaması yetmez, metin de okuyucuyu sorgulamalıdır. Bu yüzden bu tür sözler ya da metinler söz konusu olduğunda “sadece zaman hakikati söyler.” (Bruns, 42) Bunun için metinle kurduğumuz bir ilişki olmak zorundadır. Bruns’a göre bir kehaneti (ya da kanunu ya da sözü) anlamının, yani “ne kastediliyor” sorusuna yanıt vermenin tek yolu şu iki soruya yanıt vermektir: “Ne yapmak gerekiyor?” ve “Bizi nereye götürecektir?” (Bruns, 42-43) Sokrates de bunu yapmıştır, kehanetin kendisini sorgulamasına izin vermiş, kâhinin sözünde açık hiçbir buyruk olmamasına rağmen ne yapması gerektiğini sormuş, eyleme geçmiş ve kendisinden daha bilge kimse bulamamıştır. Burada anlamaya ilişkin önemli bir sonuçla karşı karşıyayız: “...anlama bir zihin durumu değildir sadece, aynı zamanda bir hareket ya da girişimdir: anlama yalnızca eylemde kendini tamamlar. Gadamer’in söylediği gibi, anlama bilinçten daha çok bir olma halidir [*more being than consciousness*].” (Bruns, 43) Peki Sokrates’in giriştiği eylem onu tanrının sözünü anlama noktasına götürmüş müdür? Evet, başta hiçbir anlam veremediği, ne kastettiğini anlamadığı tanrı sözünün bilmecesini büyük oranda çözmüştür.

...gerçek şu ki, beyler, muhtemelen tanrı gerçekten bilgedir ve kehanetiyle şunu kastetmektedir: “insan bilgeliğinin ya çok küçük bir değeri vardır ya da hiç değeri yoktur.” Ve öyle görünüyor ki bunu Sokrates’e ilişkin bir şey olarak söylemiyor, aksine yalnızca benim adımla kullanarak ve beni örnek haline getirerek, sanki şunu söylüyor: “Aranızda, ey insanlar, kendini bilgelik açısından gerçekten değersiz göreniniz en bilgedir.” (Plato, 2005: 87)

Bu noktada tanrıya yardım ediyor olduğu düşüncesi de anlam bulur; çünkü ilk izlenim olarak kâhinin ilettiği tanrı sözünde bu sözün hitap ettiği kişinin Sokrates olduğunu sanıyoruz; ama Sokrates aslında bu sözde bizi, tüm insanları ilgilendiren bir mesaj olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sokrates, Delphi tapınağının tanrısıyla bir diyaloga girmiş; ancak bu diyalog alıştığımız anlamda yüz yüze konuşma şeklinde değil, onun eylemi yoluyla gerçekleşmiştir. İnsanın kendi bilgeliğini sorgulamak zorunda hissettiği noktaya bizi getirip bırakmıştır Sokrates. Bu yüzden Bruns’a göre “bu sohbet hepimizin bir rolü vardır.” (Bruns: 44) Sokrates kehaneti anlamak için hayatını bir soruşturma eylemine dönüştürmüş, böylece muhtemel ya da makul bir anlama ulaşmıştır. Sokrates kehaneti yorumlamıştır: “Kehanet yoluyla telaffuz edilen şeyi doğrudan kabul edemeyen Sokrates söyleneni reddetmek için harekete geçmişse de,” diyor Sallis, “onun soruşturması kabul ya da retle değil, daha ziyade bu sözün bir yorumuyla sonuçlanmıştır.” (Sallis: 51) Sokrates kehaneti ilk duyduğunda ve eyleme geçtiği ana kadar geçen zamanda sıkıntılı bir zaman geçirdiğini söyler; çünkü sözün anlaşılmadan, yani yorumlanmadan kalması da olanaklıydı. Eğer Sokrates eyleme geçmese, sözün üzerinde durmasa, onu bir eylem biçimini zorunlu kılan bir yol olarak ele almasa, bu yorum hiç ortaya çıkmayacaktı. Ancak anlam sözlerin içlerinde gizli olarak barındırdıkları şeyler olarak düşünülmemelidir. Tanrının sözünün aynı zamanda kehanet olarak kabul edilmesinin açıklayıcı bir işlevi vardır. Söz ya da kehanet, anlamını Sokrates’in yorumunda bulmuştur, Sokrates kehanetin anlamının kurucularından biridir, bu anlamda tanrıya yardım etmiştir.

4. Sonuç

Anlamaya dair Sokrates’in verdiği ders hermeneutik bir derstir. Kehanetin üstüne düşünme ya da kehanetin çözümlenmesini yapmanın hiçbir işimize yaramayacağını göstermiştir. Toplumsal ve insani dünyada hakikatin gizli ve belirsiz olduğunu söyledik. Aradan geçen binlerce yıl bu tespitin haklılığını gösterdi. Hala insan ve toplum bilmecesini çözmeye, doğruyu yanlış ayırmaya, neyin olup neyin olmadığını öğrenmeye çalışıyoruz. Ancak bunun bizi görececeğimizi (relativizm) kaçınılmazlığına götürdüğünü söyleyemeyiz. Böyle olsa tüm söylemler aynı değerde olur ve hiçbir şey savunmaya değmeyeceği için tartışmanın anlamı olmazdı. Sokrates tek bir kehaneti anlamlandırmak için yaşamı boyunca çaba harcamıştır, hatta çabasını “Herkülvari emek” olarak nitelendirir (Platon, 2005: 85). Kehaneti ya da tanrının sözünü, sosyal söylemin tümünü ima eden bir metafor olarak alırsak, bu dünyada hakikatin ortaya çıkarılmasının her zaman Herkülvari bir çabayı gerektirdiğini söyleyebiliriz. Sözler ve yazılı yapıtlar birer mesajdır, salt bilgi olarak değerlendirilemezler. Sokrates kâhinin sözlerini bilmek için değil anlamak için çaba harcamıştır. Hermeneutiğin önemli ayrımlarından biri olan bilmek ile anlamak arasındaki farkı gösteren bir örnektir Sokrates. “Bilgi,” diyor Richard E. Palmer, “tüm kişiliğe değil, akli olan tarafa yönelir; bilgiyi anlayabilmek için kişisel deneyimlerimize başvurmak ve kendimizi riske atmak zorunda değildir.” (Palmer, 47) Mesajlar ise, örneğin edebi eserler, felsefi yapıtlar, ister tanrının sözü ister insan sözleri olarak alalım kutsal kitaplar, anlaşılmayı talep ederler. Anlamak, bilgi edinmenin tam tersine, kendimize dönmemiz, kendimizi sorgulamamızı, Palmer’in ifadeleriyle söylersek, kendimizi riske atmamızı gerekir. Sokrates’in hem mesajı anlamak hem de bunu iletmek için tüm kişiliğini ortaya koymuş, büyük risk almış ve ağır bir bedel ödemiş, hiçbir şey bilmediğini ısrarla vurgulayarak, bize, anlamının doğası üzerine büyük bir ders bırakmıştır. Bruns’ın *Hermeneutics Ancient and Modern* yapıtı Sokrates’in—beni bu makaleyi yazmaya iten—hermeneutik yorumunu sunan en önemli yapıtlardan biridir.

Kaynakça

- Bruns, Gerald L. (1992). *Hermeneutics Ancient and Modern*. New Haven ve Londra: Yale University Press.
- Eflatun (1995), *Şölen*. Azra Erhat ve Sabahattin Eyuboğlu (Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Glanzberg, Michael (2018). “Truth”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (der.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/truth/>>.
- Palmer, Richard E. (2003) *Hermenötik*, İbrahim Görener (Çev.), İstanbul: Anka Yayınevi.
- Peters, Francis E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Hakkı Hünler (Çev.), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Plato (2005). *Apology*. Harold North Fowler (İng. çev.), Londra: Harvard University Press.

Platon (2009). *Sokrates'in Savunması*. Özgü Çelik (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Sallis, John (1996). *Being and Logos: Reading the Platonic Dialogues*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Waterfield, Robin (2013). "Quest For The Historical Socrates," *The Bloomsbury Companion to Socrates* içinde, der. John Bussanich ve Nicholas D. Smith, Londra: Bloomsbury Publishing.

